

Zoltai Nándor

Környezet és egészség

Ezt a fogalom párt, összefüggést egyre gyakrabban emlegetik. Ma még azonban rendszerint mást és mást értenek rajta a környezetvédelmi, az egészségügyi és a szociológiában (is) jártas szakemberek. Abban mind megegyeznek, hogy az ember mint individuum és társas lény számára mindaz környezetnek minősül, amely rajta kívüli eredetű. A környezet és egészség kapcsolatának értelmezésére legcélszerűbb a környezetegészségügy tartalmát elemezni.

A környezetegészségügy fogalma

A legegyszerűbb felfogás szerint a környezetegészségügy a környezeti hatások és azok egészségi, egészségügyi következményeinek egy sajátos metszete. Mi azonban vegyük szemügyre az ENSZ Egészségügyi Világszervezete (a WHO) meghatározásait, amelyekből több is ismeretes.

Az egyik, sajátos megközelítés szerint a környezetegészségügy nem más, mint a környezetből származó hatások, az azokkal összefüggő szakmai, tudományos ismeretek, illetve az utóbbiakat hasznosító megelőző és beavatkozó (védekező) tevékenységek összessége, beleértve az ezeket szolgáló intézményrendszert.

Egy másik WHO meghatározás szerint a környezetegészségügy fogalmába tartoznak mind a kémiai anyagok, a sugárzás és bizonyos biológiai ágensek közvetlen kórtani hatásai, mind a tág értelemben vett fizikai, pszichikai, szociális és esztétikai környezetnek az egészségre és jólétre kifejtett – gyakran közvetett – hatásai. Mai, még korszerűbb felfogás szerint mindehhez hozzátehetjük: az e fogalom terjedelmébe tartozó hatások köre felöleli a ma egyre inkább gondot okozó olyan tényezőket is, mint a dohányzás, a túlzott alkoholfogyasztás vagy a kábítószer – és a kábítószerként használt gyógyszerek – fogyasztása. Ez utóbbiak már az ún. mentálhigiéné tárgykörébe tartoznak.

Végül egy harmadik WHO definíció szerint a környezetegészségügy az emberi egészségnek és betegségnek azon jellemzőivel foglalkozik, amelyeket a környezetben fellelhető tényezők határoznak meg, és magában foglalja az olyan környezeti tényezőknél a becsülést és ellenőrzés alatt tartását is, amelyek potenciálisan hathatnak az egészségre.

Elmélet és gyakorlat

Ezek a meghatározások részben átfedik, részben kiegészítik egymást. Jól érzékeltetik, hogy a témakör igen sokrétű, komplex. Erre utal az e számban olvasható két kerekasztal-beszélgetés is.

A „Környezet-immunrendszer-allergia” című kerekasztal-beszélgetés résztvevői olyan összefüggéseket vitattak meg, amelyek a környezeti hatások és az egészségi állapot, egészségi következmények (vagy azok megelőzése) tárgykörére jellemzőek. Pedagógiai szempontból külön értéke a beszélgetésnek, hogy a napjainkban igen sok gondot okozó, az immunrendszer gyengeségét, gyengülését vagy

károsodását érintő problémákra mutatnak rá. Következtetések is levonhatók belőle: mire kell „vigyázni”, mire kell a figyelmet felhívni.

Az „Ökológia versus ökonómia” című kerekasztal-beszélgetés egészen más fogantatású. Látszólag kevesebb köze van a „környezet és egészség” témához, valójában azonban olyan széles összefüggéseket tár fel, amelyek korszakunk egyik új fogalmának, a fenntartható fejlődésnek az ökológiai, gazdasági és egyes szociológiai, sőt nevelési vonatkozásait jelenítik meg, ráadásul etikai oldalról. A fenntartható fejlődés terminus elválaszthatatlan az egészségi vonatkozásoktól. A természeti erőforrásokkal való ésszerű gazdálkodás védi a jelen és a jövő generációk életfeltételeit, a környezetbarát gondolkodás és termelési, fogyasztási gyakorlat kedvez a káros környezeti hatások mérséklésének, a környezetszennyezés csökkentésének, és így az egészséget veszélyeztető kockázatok mérséklésének is. E beszélgetés résztvevői humánökológiai megközelítést alkalmaztak, amely mint szemlélet ma még csak kibontakozóban van. Elsajátítása, terjesztése nehéz, de szép pedagógiai feladat.

A környezeti hatások és az egészségi állapot összefüggése

Nyilván felesleges ismert kapcsolatokat részletezni. Ilyenek azok, amelyek a levegőszennyezettség és a légzőszervi, illetve a szív- és érrendszeri betegségek, a vizek mikrobiológiai, kémiai szennyezettsége és a fertőző betegségek, illetve olyan betegségek között állnak fenn, mint például a határérték feletti nitrát koncentrációt tartalmazó ivóvíz fogyasztása következtében a csecsemők körében kialakuló károsodás. Említhetjük a nagyfokú zajterhelés és a neurózisok, egyes esetekben a magas vérnyomás kialakulása közötti kapcsolatot is. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az egyes környezeti tényezők önmagukban csak ritkán, meghatározott esetekben okoznak egészségkárosodást. Rendszerint több ilyen tényező együttes, multifaktorális hatása érvényesül (az ún. külső környezeti tényezők mellett például számba kell venni a munkahelyi ártalmakat is).

Különös „ajándéka” korunknak, hogy a különféle káros környezeti hatások a civilizáció – az urbanizálódás, iparosítás, kemizáció, de nem kevésbé a helytelen társadalmi szokások – eredményei. Ezért beszélhetünk ilyen értelemben civilizációs ártalmakról.

A környezeti hatások és az egészségi állapot összefüggésére lássunk egy konkrét hazai példát, a környezetszennyezettség és az annak következményeként kialakuló egészségkárosodásokról. A legújabb, levegőszennyezettség és demográfiai mutatókra alapozott becslések szerint az ország területének 3,9%-a szennyezett levegőjű, ahol a lakosság 28,6%-a él; mérsékelt szennyezett pedig a terület 9,3%-a, ahol a lakosság 23,7%-a él. Ez önmagában is leverő információ. Még nyomasztóbb az a tény, hogy e szennyezett vagy mérsékelt szennyezett levegőjű országrészek jórészt egybeesnek a korábban kialakult északkelet-délnyugati „ipari tengellyel”, ahol a megbetegedés és a mortalitás mutatói is kedvezőtlenebbek az átlagnál. Az egészségi problémák gazdasági kihatásai is súlyosak. A velük járó költségek – táppénz-, kórházi ápolási, rokkantsági nyugdíjból származó, szakrendelési és gyógyszerfogyasztási kiadások – 1992-ben 4,6 milliárd forintot tettek ki. Ehhez még hozzá kell számítani a gazdasági veszteségeket – azt a termelés kiesést, amely a táppénzes állományból, az aktív korú rokkantságból, illetve halálozásból származik –, amelyek összege 6,8 milliárd forint volt. Az összes pénzben kifejezhető kár így éves szinten 11,4 milliárd forintra volt becsülhető, a három évvel ezelőtti állapot szerint.

Nemzeti Környezetegészségügyi Akcióterv

Az egészségügyi kormányzat a gazdasági nehézségek ellenére törekszik a lakosság egészségi állapotának javítására. Ennek érdekében született meg idén januárban az a kormányhatározat, amely egy hosszú távú egészségfejlesztési politika új alapelveiről szól. A határozat rendelkezett egy azóta már megalakult Országos Népegészségügyi Bizottság létrehozásáról, egyidejűleg szakmai bizottságok létesítését írta elő. Ezek körében elsőként a Környezetegészségügyi Szakmai Bizottság alakult meg, többek között azzal a céllal, hogy irányításával Nemzeti Környezetegészségügyi Akciótervet dolgozzanak ki.

Az akcióterv, amelynek előzetes tervezete a Népjeléti Minisztérium és a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium közös erőfeszítései eredményeként már elkészült, nemcsak az intézkedések megalapozásához nélkülözhetetlen környezetegészségügyi információs rendszer fejlesztését irányozza elő, hanem számol például az egészséget veszélyeztető környezeti kockázatok értékelésének fejlesztésével, a környezetegészségügyi hatásvizsgálatok módszereinek kialakításával, az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat fejlesztésével és a környezetvédelmi felügyelőségekkel való együttműködésének kiterjesztésével is. Ami azonban a legfontosabb: nemcsak országos, hanem helyi (megyei, regionális és települési) akciókat is előirányoz, támaszkodva a helyi közösségek lehetőségeire, képességeire és aktivitására, amibe beleértendő a WHO kezdeményezte Egészséges Városok Mozgalom és a Magyar Vöröskereszt által indítványozott Egészséges Falu Program is. A tervezet szerint minden, az egészséget támogató eszközt és módszert igénybe kell venni az egészséges életmód megvalósulása érdekében. E program tehát egészségvédelmi, környezetvédelmi, intézményrendszer-fejlesztési és tudatformálási feladatokkal egyaránt számol majd.

Mindez szükségessé teszi a helyi közösségek legjobb értelemben vett, a kölcsönös érdekek felismerésén alapuló összefogását, aminek eléréséhez a pedagógiai munka jelentős segítséget adhat.